

בצד "הארי"

מהגטו יצאתי פעמיים - פעם ראשונה חזרתי כעבור זמן קצר כי ברור היה שאין לי סיכויי להישאר בלי להיתפס. בפעם הראשונה יצאתי עם קבוצת פועלים יהודיים אשר עברו מדי יום לעבודה מחוץ לגטו. אחרי שעברנו את הביקורת בשער המשכתי תחילה עם הקבוצה ובמקום כלשהו נפרדתי. לקבוצה היה מלווה שוטר גרמני, אשר לא הרגיש בהעדרי. הייתה לי כתובת של אדם אשר יכול היה לדאוג לי לעבודה. רחובות וארשה ליד חומות הגטו היו כמעט ריקים בשעות הבוקר המוקדמות ולא היה קהל בו יכולתי להיטמע. ובאמת כעבור כמה צעדים ניגש אלי שוטר פולני. הוא אמר שידוע לו כי כרגע יצאתי מהגטו ודרש כופר. התפשרנו על סכום לא גבוה והוא אפילו הדריך אותי, תמורת אותם 500 זהובים שקיבל ממני, כיצד ללכת ואיפה ניתן למצוא מקום לינה. הדבר היה קצת חשוד בעיני כי פחדתי מסחיטות נוספות, אבל לא ראיתי בפני ברירה אחרת, ואמנם מצאתי את המקום עליו הוא דיבר ושם ניתן לי חדרון, סמוך למטבח - כנראה לשעבר חדר של משרתת. היה בכך יתרון, כי למשטרה

ידוע היה כי בדירה זו משכירים חדרים ומדי פעם ערכו שם ביקורות. כאשר הייתי בחדרי פשוט לא יצאתי בזמן הביקורת ובעלת הבית לא גילתה למשטרה את נוכחותי. אינני יודע האם היה ידוע לה כי אני יהודי, יתכן ולא. אני הסברתי לה שעדיף שלא יבדקו את ניירות שלי יותר מדי טוב והשתדלתי לעשות עליה רושם של איש מחתרת פולנית - אולי אפילו קומוניסט.

התחלתי לעבוד כעבור מספר ימים במפעל לאיסוף ומיון מתכות. היה זה מגרש גדול אליו הביאו ערמות של גרוטאות מתכתיות ואני עם עוד שני בחורים בגילי - גויים, הפרדנו בין גרוטאות ברזל, אלומיניום ונחושת. השותפים שלי לעבודה היו בחורים פשוטים, שלא הצליחו לגמור אפילו בית ספר יסודי. אלי התייחסו כאל "אינטליגנט".

פעם מצא אחד מהם קופסה כחולה של קרן קיימת ועליה אותיות עבריות. הוא הביא לי אותה ושאל האם אני מכיר אותיות אלה ומה זה בכלל. אמרתי כמובן שאין לי כל מושג אך נדמה לי שזה מין כתב של יהודים. את הקופסה זרקנו עם כל יתר הגרוטאות, אבל בשבילי הייתה זאת תקרית מרגשת.

יהודים רבים הסתתרו בצורות שונות בצד "הארי". הפולנים ידעו על כך היטב ורבים מהם ניצלו זאת. ברחוב ראשי בו עברתי מדי פעם בלכתי לעבודה עמד בחור כבן שלושים והשמיע שוב ושוב כעין זימרה-פזמון "קונה זהב, קונה דולרים, מסתיר יהודונים". זה היה אחד הסממנים של האווירה הכללית ב"צד הארי", בו האוכלוסייה, אמנם בחלקה בלבד, הייתה כאילו מכוונת לחיפוש היהודים המסתתרים ולהלשנה בפני הגרמנים, או סחיטת כספים מהם. יתכן והיו יהודים שניסו להיעזר בשירותים של הספסר הזה, ובוודאי הצטערו על כך אחר כך.

אינני יודע איך קרה הדבר, אך כנראה מישהו, אולי

אפילו חבר מבית הספר, הכיר אותי ברחוב, עקב אחרי ומצא את מקום מגורי. יום אחד אחר הצוהריים נכנסו לדירה שני אנשים וחיפשו אותי. לא הכרתי אותם אבל הם נקבו בשמי האמיתי ולמרות שלא הודאתי שאני הוא זה שאותו הם מחפשים, בקשו שאתלווה אליהם למשרדי גֶסֶטפּוֹ, המשטרה החשאית הגרמנית. בדרך ניסיתי לנהל איתם שיחה של מה-בכך, אך הדבר לא עלה בידי והם התחילו לרמוז שהם מוכנים לשחרר אותי תמורת כופר גבוה. סכום כזה לא היה בידי, אבל אבא צייד אותי מראש בכתובתו של חברו, אשר בידי הפקיד בזמנו סכומי כסף גדולים - על כל צרה. סיכמתי עם הבחורים שאלך לקחת כסף אצל אותו האדם. בכדי לא לגרום לו לבעיות דרשתי שימתינו לי במרחק-מה מהבית, כך שלא יוכלו לדעת לאן אני נכנס. הם הסכימו - ברור היה גם לי וגם להם שאין לי הרבה סיכויים לברוח או להסתתר, אחרי שהם יודעים את זהותי. ואמנם מסרתי להם את הכסף והם הרפו ממני, למרות חששותיי. היו, מסתבר, אנשים הגונים. אך הדבר לא נגמר בכך.

ביום ראשון אחד, בצוהריים, הלכתי לאכול במסעדה צמחונית באחד הרחובות הראשיים בעיר. בצאתי ניגש אלי בחור אשר ביקש ממני להתלוות אליו לאחד משערי הבתים. סירבתי וביקשתי שיבהיר לי על מה מדובר. הוא אמר שידוע לו כי אני יהודי ושראה אותי בכנס קומוניסטי בעיר לְבּוֹב. הפעם החלטתי לעמוד על שלי. אמרתי כמובן שהוא מדבר שטויות, כי אני פולני לכל דבר ושלא הייתי מעולם בלבוב (וזו אמת) ושאין לי כל קשר עם קומוניסטים. אך הוא התעקש וביקש שאראה לו את תעודותיי. גם לזה סירבתי, ועניתי כי אין לו כל סמכות

לבדוק אותי. כך הלכנו והתווכחנו עד שהגענו לקרבת הצטלבות רחובות, בהם עמד שוטר פולני, המכוון את התנועה - לא היו עדיין רמזורים בווארשה.

ראיתי שאינני מצליח להתפטר מהבחור, לכן החלטתי להסתכן. אמרתי לו שאם רצונו בכך אני מוכן להראות את המסמכים שלי לשוטר. קיוויתי שהוא ירפה ממני, כי לדעתי גם הוא היה מעוניין רק בכופר. אבל להפתעתי, כאשר התחלתי לחצות את הכביש בכוון השוטר, הבחור המשיך ללכת איתי.

ניגשנו אל השוטר, שעמד במרכז הצטלבות כבישים ראשיים, ולפני שהבחור הספיק לדבר התחלתי להתלונן בפני השוטר על ההטרדה.

"הנה - נטפל אלי אדם זה, מאשים אותי בכל מיני דברים, מעכב אותי בדרך, אנא, עזור לי, אמור שיעזוב אותי לנפשי" אמרתי.

השוטר נראה קצת נבוך. בסך הכל היה שוטר תנועה וכנראה לא נפגש עוד עם בעיה כזו. הוא שאל את הבחור מה הוא רוצה ממני וזה חזר על סיפורו, שאני יהודי, ושהוא ראה אותי בכנס קומוניסטי בלבוב. השוטר ביקש את תגובתי ואני חזרתי על שלי - לא יהודי, לא לבוב, לא כנס קומוניסטי.

השוטר ביקש לראות את תעודותיי. כאן נחרדתי, כי טיב התעודה שבידי היה מפוקפק ביותר. לא הייתה לי תעודת זהות רשמית אלא רק תעודה של מפעל כלשהו, עם שם בדוי שלי, כתובת בדויה וצילום. מי שרצה לבדוק היטב היה בוודאי מתחיל לחשוד כי יש כאן דבר לא בדיוק כשר. השוטר עיין בתעודה ושאל אותי לשמי וכתובתי. אחר כך הוציא מכיסו פנקס דוחות, רשם בו את הפרטים שלי,

ובסוף החזיר לי את התעודה. כעת הוא פנה אל הבחור וביקש לראות את המסמכים שלו. זה הוציא תעודה שעליה ראיתי חותמת גרמנית עם נשר וצלב קרס. חייתי בשקט - ואז השוטר אמר לי:

"זה בסדר, רשמתי, אתה יכול ללכת", כשהוא מחזיק בידו את התעודה של הבחור ההוא.

אינני זוכר האם אמרתי לו דבר מה, תודה או "להתראות", יתכן ולא. באותו רגע הסתובבתי, חציתי את הכביש בין מכוניות אל המדרכה והמשכתי ללכת, בלי להביט אחורה - שמא יקראו לי לחזור. נכנסתי לבית כל שהוא ברחוב צדדי, התיישבתי על המדרגות והתחלתי לנשום.

הסתבר שהפעם הטקטיקה שלי הייתה נכונה. אינני יודע האם השוטר הבין מה קורה, האם רק לא רצה להתעסק עם בעיות שלא שייכות לתפקידו, או שהייה דווקא מאותם הצדיקים המעטים שלא שנאו יהודים. בכל אופן הפעם יצאתי בשלום. אבל אחרי המקרה הזה החלטתי שאין כל טעם להישאר בצד "הארי" עם תעודה מזויפת. התקשרתי טלפונית עם אבא והוא, אחרי בירור עם "מְכָרִים" בגטו, הדריך אותי איך לחזור. חזרתי לגטו דרך חור בחומה.

בינתיים בגטו הקטן נעשו הכנות להעברת כל ה"שופ" לעיירה פוניאטוב. אבא ודוד מיאטק, כבעלי מקצוע בענייני משלוחים, גויסו לארגון, איסוף והעברת חפצים של הפועלים והם גייסו גם אותי לפעולה זו. למעשה נפסק כל תהליך הייצור ב"שופ" של טבנס. כולם היו עסוקים באריזה.

מאחר שכמות חפצים שהאנשים יכלו לקחת איתם

הייתה מוגבלת, כל אחד עשה בירור יסודי של הרכוש שלו. הנפח הגדול ביותר של הרכוש בכל בית היו קסתות הפוך והכריות הגדולות, אותן לא ניתן היה לקחת. לכן הוחל בהורקה של כלי המיטה האלה, בכדי שאפשר יהיה לארוז את הציפות. את הנוצות והפוך פשוט שפכו ברחוב, בחצר ובחדרי מדרגות. למרות שהיה זה כבר אביב, הרי כל הגטו "הקטן" נראה היה כאילו מכוסה שלג - כולו בפוך ונוצות לבנים לגובה הברכיים. היה זה מראה מוזר ביותר, אך גם מטריד - הלכת בתוך פוך, נשמתה פוך, אכלת פוך ופוך נדבק לך לבגדים ולגוף.

אבא דאג מאד שאוכל לצאת שוב לצד "הארי", הפעם בצורה מסודרת יותר. ביקשתי שגם הוא יצא מהגטו ולא יעבור לפוניאטוב - אבל הוא לא הסכים לכך. אמר לי שאינו רוצה להסתתר ולחיות כל הזמן בפחד, ואחרי שאמא כבר איננה איתנו לא כל כך חשוב לו מה יהיה גורלו. העיקר שאני אשתדל להינצל.

שוב בעזרת "מְכָרִים" סודרה לי תעודה. זה היה כבר מסמך טוב בהרבה, רשמי יותר. המחתרות הפולניות וה"מכרים" למיניהם דאגו להעלים מהשלטונות את מותם של אנשים, בכדי לאפשר שימוש במסמכים שלהם לאלה המנסים להסתתר. הפעם קיבלתי שובר, שאפשר לי להוציא תעודה רשמית ממשד מרשם התושבים הגרמני. התעודה הייתה של אדם בשם יאן סיקורסקי, שמותו לא נרשם במוסדות. כאשר השובר היה ביד, הייתי מוכן ליציאה שוב.

אופן היציאה מהגטו היה קצת שונה. אחד מקציני ה-ס"ס אשר הסתובב בגטו "הקטן" מצא באחת הדירות שידה עתיקה והחליט להחרים אותה. לשם הובלתה

לדירתו "שכר", ללא תשלום כמובן, שני צוותים - צוות יהודי שאמור היה לספק אותה לחנות כלשהי בקרבת שער הגטו, וצוות פולני שהיה צריך להוביל אותה הלאה, אל דירתו. אני הייתי אמור להצטרף לצוות המוציא את השידה מהגטו.

באותו בוקר ישבתי באולם כניסה של ה"שופ" - בית הספר לשעבר - ועסקתי בקבלה, רשום וסימון חבילות חפצים של קבוצת הנוסעים לפוניאטוב. ברגע מסויים בא אבא ואמר שהגיעה עת לזוז. נדמה לי שהתחבקנו והתנשקנו, אך אינני בטוח בכך. בכל אופן אבא התיישב במקומי והמשיך בעבודה ואני הלכתי. זו הייתה הפעם האחרונה בה ראיתי אותו. אחר כך עוד הספקנו לדבר פעם בטלפון.

עגלת יד, ועליה השידה, עמדה בקרבת המקום. ביחד עם עוד שלושה בחורים נרתמנו אליה - שנים מקדימה מושכים, אני ועוד אחד דוחפים. לאחד הבחורים הייתה תעודת מעבר חתומה על ידי הבעל החדש של השידה וכך עברנו את השער ללא בעיות. אחרי כעשר דקות הגענו לחנות רהיטים בה אמורה הייתה להישאר השידה. דחפנו את העגלה לחצר, הורדנו את השידה בזהירות מהעגלה וסחבנו לתוך החנות מהכניסה האחורית. בעל החנות לא התעניין הרבה בנו ורק הראה לאן להעמיד את החפץ. הורדתי בהסתר מזרועי את ה"לנטה" והכנסתי אותה לתוך השידה. כאשר השידה עמדה כבר במקומה יצאתי פשוט מהדלת הקדמית לרחוב, והמשכתי ללכת. לא עצר אותי איש. לא רציתי ללכת למקום מגורים הקודם שלי, בה חיפשו אותי כבר הסוחטים, ולכן מצאתי על אחד העצים מודעה על שכירת חדרים, ואמנם תוך שעותיים

היה לי כבר מקום לינה.

למחרת הלכתי ישר למשרד מרשם התושבים. שם חיכתה לי כבר התעודה על שם יאן סיקורסקי. היתרון הגדול היה שהשם הפרטי של בעל התעודה הקודם היה זהה לשמי. במשרד הטבעתי את טביעת האגודלים שלי על התעודה ועל ההעתק שנשאר במשרד, וגם חתמתי עליהם בנוכחות הפקיד. הפעם יצאתי מהמשרד כיאן סיקורסי, בעל תעודת זהות מקורית ואמיתית לכל דבר.

השמחה הייתה קצרה, למחרת בבוקר הגיעו בלשי משטרה פולניים לביקורת משכירי חדרים. לבלש שבדק אותי ניסיתי להסביר שאני נמצא בווארשה רק במעבר מקרקוב ללובלין. הדבר לא נראה לו והוא חשד בי. ברגע מסוים שאל אותי ישירות:

"תגיד את האמת - אתה בסדר?"

הבטתי בעיניו ובאותו רגע כנראה נשברתי ואמרתי "לא".

"מה אתה - יהודי?"

"אל תעליב אותי" אמרתי.

"אז מה אתה?"

"אל תשאל, אמרתי שאני לא בסדר - עדיף שלא תדע יותר. אני מוכן לשלם לך אלף זהובים, רק אל תעצור אותי ואל תיקח אותי לגרמנים. אני מבטיח שמחר כבר לא אהיה בעיר".

"אינני רוצה את כספך" אמר הבלש ויצא מהדירה.

לא רציתי יותר לחכות. כבר מראש סיכמתי עם אבא שאם אראה כי קשה לי להישאר בעיר, אסע לעבודה בגרמניה. חפצים הרבה ממילא לא היו לי. לכן יצאתי מיד מהדירה והלכתי ישר למשרד העבודה הגרמני.